

Europæernes syn på udenlandsk arbejdskraft

Af Hans Jørgen Nielsen, lektor og pensionist
Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Artiklen søger at indkredse vesteuropæernes syn på arbejdskraftindvandring. Med udgangspunkt i danske surveyundersøgelser fremhæves en forskel på vurderingen af flygtninge og vurderingen af udlændinge på arbejdsmarkedet, og dette udbredes til en analyse af holdningerne i de oprindelige 15 EU-lande fra før øst-udvidelsen plus Norge og Schweiz. Grundlaget er primært den såkaldte European Social Survey, suppleret med data fra en undersøgelse EUMC fik foretaget i 2000. Der ses på accept af indvandring, kriterier for indvandring, opfattelse af indvandrenes plads på arbejdsmarkedet og vurdering af indvandringens konsekvenser. Der peges på, at de tre skandinaviske lande i forhold til andre lande er karakteriseret ved et positivt syn på den udenlandske arbejdskraft.¹

1. Indledning

I europæisk sammenhæng tyder megen debat og journalistik på modvilje mod udenlandsk arbejdskraft. Efter det franske og det hollandske nej til EU's nu kuldsejlede forfatningssejls blev dette således forklaret med modstand mod »den polske blikkenslager«, der kunne tage de hjemlige jobs i kraft af traktatens regler om fri bevægelighed. Helt fremmed er tankegangen om konkurrencen om jobbene i øvrigt heller ikke i Danmark. Tilbage i 1998 skrev Junibevægelsen ironisk et »Velkommen til 40 millioner polakker«, og danske fagforeninger arrangerer fortsat demonstrationer mod og sender inspektionspatrojer til arbejdspladser med udenlandske arbejdere.

Denne artikel vil søge at skyde sig ind på problemet: Er der virkelig en sådan modvilje mod fremmed arbejdskraft rundt om i de europæiske befolkninger? Hvis svaret er ja, ligger der en bombe både mod mange landes udlændingepolitik og deres arbejdsmarkeds-politik, for rundt omkring vrimler det med udenlandske bygningsarbejdere, læger, sygeplejersker, butiksekspedienter og så fremdeles. Men måske tager befolkningerne det meget roligt?

Svaret er ikke enkelt, for spørgsmålet om udenlandsk arbejdskraft er mere end dobbeltbundet. For det første er der mange kulturelt prægede teorier, der lægger vægt på frygt for modvilje mod og frygt for det fremmedartede og de fremmede – kort sagt fremhæver, at befolkningerne kan være »fremmedfjendske«. Hvis sådanne holdninger er fremherskende, vil uviljen ramme alle typer af indvandring – familiesammenføringer, asyltilde-linger – etc. og ikke blot indvandring af udenlandsk arbejdskraft. Men også arbejdskraftindvandring. Andre teorier lægger mere vægt på interesse- og nyttebetragtninger,² men også her kan man komme til flere konklusioner: På den ene side bidrager fremmed arbejdskraft til produktionen og kan være med til at afhjælpe flaskehalse, og udenlandsk arbejdskraft belaster heller ikke i samme grad som for eksempel flygtninge det sociale system. Det skulle tale for en velvilje

over for gæstearbejdere. Men på den anden side udsætter den fremmede arbejdskraft dele af den hjemlige arbejdsstyrke for en ubehagelig konkurrence, hvilket taler for en modvilje i visse kredse mod gæstearbejdere. I forskningen ses dette ofte som forklaring på modvilje mod indvandring hos lavt uddannede og folk med dårlige jobs (Nannestad 1997:41-57, Malchow-Møller 2007 m.fl.). Men stadig er der gæstearbejdernes bidrag til produktionen, og alt efter hvad der vejer tungest, kan resultatet derfor blive positive og negative vurderinger. Det er derfor umuligt at opstille en tese om, hvad udfaldet bliver.

Analysen vil ske i to tempi. I analyser af de danske valg i 2001 og 2005 er vist, at der er betydelig modvilje mod flygtninge og men også en betydelig velvilje over for indvandrede på arbejdsmarkedet. Dette er dog kun første del. Skal velviljen over for fremmede på arbejdsmarkedet være et generelt fænomen, skal den også holde i systemer med andre forhold, som – forskelligt beskæftigelsesniveau og forskelligt arbejdsmarkedssystem. Anden del af analysen vil derfor se på indstillingen rundt om i Europa.

Så snart analysen forlader de danske forhold, vil artiklen fortrinsvis bygge på tværnationale holdningsundersøgelser. Dette indebærer helt uundgåeligt en forsinkelse. Det tager tid at oparbejde materialerne, hvilket i praksis giver en forsinkelse på et par år, og dernæst gentages undersøgelserne normalt kun med nogle års mellemrum. I denne artikel ligger tyngdepunktet for iagttagelserne derfor i begyndelse af årtiet. Dette kunne føre til en lidt barsk konklusion om, at resultaterne er mildt forældede, men gør det ikke nødvendigvis. Hvor holdninger til indvandrere er gentaget i danske undersøgelser er der faktisk en forbavsende konstans i resultaterne (Nielsen 2007: 161-165), men L.Togebys peger på, at den stabile langtidstendens kan gå sammen med store korttidsudsving (Togebys 2005:51-58). Og under alle omstændigheder skulle ar-

tiklen give en del af udgangspunktet for årtiets politik.

2. Det danske udgangspunkt

Valget i 2001 var i høj grad et valg om indvandringen, og uden nogen tvivl var der megen utilfredshed med tilstrømningen af »fremmede«. De danske holdninger er da også tit blevet beskrevet som »fremmedfjendske«. Meget afhænger imidlertid af, hvad man lægger i ordene. Målt i antallet af opholdstilladelser, fortsatte tilstrømningen af udlændinge efter valget i 2001, og var det alene antallet af »fremmede« der var afgørende, skulle der være kommet til et nyt oprør i 2005. Men det blev i småtingsafdelingen med lidt skænderier mellem De Radikale på den ene side og Socialdemokratiet og VKO på den anden, mens vælgerbefolkningen stor set forholdt sig i ro. Både i 2001 og 2005 blev vælgerne i vælgerundersøgelser spurgt, om hvilke problemer politikerne især skulle tage sig af. I 2001 drejede 21 procent af svarene sig om udlændinge, men i 2005 var tallet faldet til 17 procent (van der Brugge & Voss 2007).

De forskellige befolkningsreaktioner i 2001 og 2005 sætter spørgsmålstegn ved, om det er selve antallet af indvandrere, der er afgørende. Der er et andet nærliggende forhold: Det var en anden type indvandrere der nu kom til landet. Der var sket en drastisk nedgang i antallet af asyltildelinger og familiesammenføringer, og en lige så drastisk vækst i antallet af både »studerende« og folk med arbejdstilladelser. Det fører videre til en tese om, at befolkningen ikke er så meget for fremmede, der koster og er til besvær, men ser velvilligt på fremmede, der kan bidrage til samfundet.

Tabel 1: Holdningerne til udenlandsk arbejdskraft og accept af flygtninge. Danmark points

Valgundersøgelsen 2005

	Arbejdsgiverne bør foretrække danskere	Flygtningepolitik
Partivalg i 2005		
Venstrefløj	71	19
Midterpartierne	72	16
Socialdemokratiet	42	-12
Konservativ	43	-26
Venstre	32	-34
DF	-5	-75
Hovedorganisation		
AC	76	13
FTF	61	0
LO	33	-27
»Gule« fagforeninger	28	-29
Erhverv		
Selvstændig	18	-35
Højere funktionær	60	-6
Lavere funktionær	48	-17
Faglært arbejder	11	-37
Ufaglært arbejder	19	-38
Alder		
Under 30 år	54	-11
30-49 år	50	-16
50-69 år	35	-24
70 eller derover	9	-39
Skoleuddannelse		
Student/ HF	69	4
HHH, HTX	58	-16
10. klasse/real	36	-26
Folkeskole 8/9 år, mellemskole	23	-37
Højst 7 års folkeskole	10	-40

Tesen er dog ikke selvindlysende, for nogle grupper udsættes for øget konkurrence på arbejdsmarkedet, og ofte lægges der vægt på den konkurrence, som den hjemlige arbejdskraft udsættes for.

Analysen vil bruge to spørgsmål

Hvis der er for få jobs, burde arbejdsgiverne foretrække danskere frem for indvandrere

Svarmulighederne gik fra helt enig over delvist enig og hverken eller til delvist uenig til helt uenige. Helt uenig er regnet som det mest positive over for at have fremmede på arbejdsmarkedet.

Dette spørgsmål stammer fra de såkaldte European Value Studies, der på europæisk plan går tilbage til 1981 med undersøgelser cirka hvert tiende år, alternerende med World Value Studies. I 2005 blev spørgsmålet brugt i valgundersøgelsen. Spørgsmålet rammer centralt ved at se på, om danskere skal have fortrinsret på arbejdsmarkedet.

Det andet spørgsmålet tager fat på flygtningepolitikken, der næst efter familiesammenføringer frem til ændringerne i 2002 var den vigtigste kilde til indvandring:

Her er en skala fra 1 til 5, hvor 1 står for, at vi skal tage imod langt færre flygtninge end nu, 2 står for lidt færre flygtninge, 3 står for det samme antal som nu, 4 står for lidt flere flygtninge og 5 står for, at vi skal tage imod mange flere flygtninge, end vi gør nu.

Begge spørgsmål bruger skalaer med fem trin og de mest positive svar over for indvandrere på arbejdsmarkedet/ flygtninge har fået +100 og de mest negative -100, med de andre alternativer points fordelt med samme afstand ind imellem de to ekstremer.

Forskellen er markant mellem mønstrene ved de to spørgsmål. Det vrirler med minusser ved spørgsmålet om flygtningepolitikken. Således hælder alle erhvervsgrupper og alle aldersgrupper til en stramning af flygtningepolitikken, og det vel at mærke i 2005 efter at flygtningepolitikken allerede er strammet.

Modsat er der kun et enkelt minus ved spørgsmålet om indvandring på arbejdsmarkedet – Dansk Folkepartis vælgere hælder til at give danskerne fortrinsret på arbejdsmarkedet, men hældningen er selv her kun ganske svag (-5). Fagforeningsmedlemmer vil ikke give danskere fortrinsret, arbejdere vil ikke og nok er der sociale forskelle, men det hele ligger til den positive side.

Specielt interessant er aldersforskellene (tal udeladte). De dækker et meget langt stykke over uddannelsesforskelle, for mens de godt uddannede i alle aldersgrupper er væsentligt mere positive over for indvandrere på arbejdsmarkedet, er der inden for grupper med samme uddannelse ingen aldersforskelle før man kommer op til de 70-årige. Aldersforskellene afspejler, at de ældre årgange fik mindre uddannelse end de yngre.

Når befolkningen så konsekvent afviser at diskriminere ikke-danskere, er der tale om en vidtgående accept af det åbne arbejdsmarked. Danskerne skelner mellem forskellige typer af indvandrere, og for så vidt er der ikke tale om udifferentieret »fremmedfjendtlighed«. Men samtidig er der en betydelig variation mellem grupperne, og de peger på relevansen af nytte- og interessebetragtningerne, for velviljen er netop mindst hos de grupper (arbejdere, dårligt uddannede, medlemmer af arbejderprægede fagforbund), der ifølge Malchow-Møller 2008 m.fl.'s analyse i dette tema-nummer i størst omfang er udsat for de ubehagelige sider af konkurrencen fra den udenlandske arbejdskraft.³

Udvidelse af perspektivet er imidlertid usikkert. Der er ikke alene det tidligere nævnte, at for eksempel arbejdsmarkedsforholdene kan være forskellige rundt omkring og meget anderledes end forholdene i Danmark. Der er også et muligt specielt dansk træk, der gør det svært at generalisere danske forhold. I 2000 gennemførte EUMC en undersøgelse af befolkningsholdninger til minoriteter i de da-

værende EU-medlemslande. I snit for alle indikatorer lå danskerne i midten. Men der var en voldsom variation fra indikator til indikator. Danskerne var blandt de mest negative, når det gjaldt om »de fremmedes« bevarelse af egen kultur, men modsat blandt de mest positive når det gjaldt de fremmedes deltagelse i landets politik (Nielsen 239-249).

Dette kunne tyde på en – i forhold til andre lande – ekstraordinær modvilje mod folk, der vil »holde sig til sig selv« kombineret med en ekstraordinær velvilje over for folk, der vil »være med«.

3. Materialerne

De materialer, der kan bruges til at sætte Danmark i relief skal helst opfylde en række kriterier:

- Danmark skal være med i undersøgelsen
- Spørgsmålene skal være i identiske fra land til land
- Det skal være muligt at skelne mellem indvandrere og udlændinge i bred almindelighed og arbejdskraftindvandring
- Materialerne skal være så nye som muligt

I praksis er det umuligt at få opfyldt alle kriterier. Tidsrammen er derfor udstrakt til 1999-2007, eller bredt formuleret »århundredets første årti«, og reelt ligger tyngdepunktet tidlige i perioden, når der tages hensyn til undersøgelsesernes tyngde. Hvor samme spørgsmål går igen i flere undersøgelser, er brugt det nyeste resultat, men de tidsmæssige forskydninger kan spille en vis rolle, specielt i lys af indvandringens skiftende sammensætning. Små afvigelser i spørgsmålsformuleringerne er også accepteret, men vil blive bemærket. Endeligt medtages spørgsmål, der vedrører indvandring i bred almindelighed til orienteringsformål. De undersøgelser, der vil blive brugt er følgende:

- Den europæiske værdiundersøgelse 1999, suppleret med den danske undersøgelse

2005. Værdiundersøgelsen har et – og kun et – kernespørgsmål, nemlig det allerede brugte, om fortrinsret for egne statsborgere ved besættelse af jobs i en arbejdsløshedssituation

- EUMC's undersøgelse om holdning til minoriteter i 2000. Undersøgelsen har spørgsmål om accept af arbejdskraftindvandring fra forskellige dele af verden. Der udover er der en række spørgsmål om minoriteter, der desværre må udelades, da der i spørgsmålsformuleringerne tales om »disse minoriteter« og hvor der forud er spurgt til både racemæssige, religiøse og kulturelle minoriteter. Dette er så bredt, at også hjemlige minoriteter er med.
- European Social Survey (ESS) i 2002-03, der har et væld af spørgsmål om indvandring af forskellige grupper, om indvandringens konsekvenser etc.. En lille – desværre meget lille – kerne af disse spørgsmål er gentaget i de følgende runder af ESS frem til og med 2007.

Spørgsmålene har forskellige formater, hvor for eksempel antallet af svarmuligheder varierer. For at lette sammenligninger har svar på spørgsmål med et neutralt midterpunkt fået point fra +100 for det mest positive svar over for indvandring over 0 til det neutrale svar til -100 til det mest negative.

4. Hvor mange indvandrere?

ESS 2002-2003 havde hele seks spørgsmål om, hvor mange indvandrere man skulle acceptere, hvor der blev sondret mellem indvandrere fra rige og fattige lande i og uden for Europa, og mellem indvandrere med samme eller anden etnisk baggrund end majoritetsbefolkningen. I de følgende ESS-undersøgelser blev kun brugt de to spørgsmål om indvandrere med forskellig eller samme etnisk baggrund, suppleret med et spørgsmål om indvandrere fra fattige ikke-europæiske lande. De to spørgsmål om etnisk baggrund er indbyrdes symmetriske og vil derfor blive brugt i det følgende. Spørgsmålene blev ind-

ledt med en forklaring om, at indvandring kan ske af mange grunde – for at arbejde, fordi ens forfædre stammer fra landet, fordi man er truet etc. – og spørgsmålene sigter dermed på indvandring generelt og ikke specielt på arbejdskraftindvandring.

I tabel 2 er angivet points for accept af indvandrere med varierende etnisk baggrund. Overordnet peger resultatet på en lunken holdning som dominerende. Hverken når det gælder indvandrere med samme etniske baggrund eller indvandrere med anden etnisk baggrund, nærmer gennemsnitspointene sig ekstremværdierne 1 eller 4, men klumper i stedet mellem 2 og 3. Holdningerne er hverken markant positive eller markant negative.

Uden undtagelse er de forskellige befolkninger mere positive over for indvandrere med samme etniske baggrund, end de er over for indvandrere med anden etnisk baggrund. I nogle lande, som i Sverige, er forskellen meget begrænset, mens den i andre lande, som i Danmark, er markant og Danmark er faktisk det land, hvor forskellen er allerstørst. Differentieringen mellem holdninger til indvandrere med forskellig etnisk baggrund er vigtig for placeringen af de tre skandinaviske lande – Danmark, Norge og Sverige, men ikke Finland – i et komparativt perspektiv. Når det gælder indvandrere med anden etnisk baggrund, ligger alene svenskerne ret alene i toppen som de mest positive, mens danskerne og nordmændene er placeret længere nede i feltet. Ved indvandrere med samme etniske baggrund skiller de tre skandinaviske befolkninger sig derimod – sammen med schweizerne – ud som de allermost positive. Næst efter svenskerne er danskerne de allermost positive over for indvandrere med samme etnisk baggrund. Dette passer med, at danskerne og svenskerne i 2002 ifølge Eurostat var de allermost positive over for indvandring af borgere fra andre EU-lande (Arbejdsmarkedspolitisk Agenda 16, 10.10.2002).

Table 2: Accept of immigration

	Immigrants		Immigrants who come to work	
	With same ethnic background	With other ethnic background	From Muslim countries	From Eastern Europe
	ESS 2004-2007 Point from 1 (most positive) to 4 (least positive)		EUMC 2000 PDI from -100 (most negative) to +100 (most positive)	
Norden				
Danmark	1,88	2,43	19	30
Norge	1,98	2,33		
Sverige	1,76	1,85	29	43
Finland	2,29	2,62	11	17
Britiske Øer				
UK	2,39	2,60	-1	-1
Irland	2,06	2,33	3	6
Centraleuropa				
Tyskland	2,17	2,55	-24	-12
Nederland	2,32	2,50	-5	-1
Belgien	2,15	2,48	-20	-16
Luxembourg	2,21	2,63	-20	-10
Frankrig	2,33	2,51	-7	5
Østrig	2,20	2,51	2	5
Schweiz	1,97	2,37		
Sydeuropa				
Spanien	2,47	2,53	26	34
Portugal	2,81	2,89	0	7
Italien	2,20	2,47	21	23
Grækenland	2,70	3,02	-10	-2
ESS 2004-05: Holland, Luxembourg, Irland, Østrig, Grækenland ESS 2006-07: Italien, Danmark, Sverige, Finland, Norge, UK, Tyskland, Belgien, Frankrig, Schweiz, Spanien, Portugal				

Malchow-Møller m.fl. (Malchow-Møller m.fl. 2007) m.fl. give an extra vinkel. Forfatterne fokuserede på indvandring fra fattige europæiske og ikke europæiske lande og pegede ud fra stort set samme datagrundlag på, at danskerne var skeptiske over for en sådan indvandring, men blandt de mest positive, når det gjaldt bedømmelsen af virkningen af indvandringen. Dette fik forfatterne til at tale om en dansk »immigrations skepsis«. Her er distinktionen mellem forskellige slags ind-

vandring vigtig. De positive økonomiske konsekvenser af indvandring er især knyttet til indvandrere fra vestlige lande (Sultz-Nielsen & Constant 2004: 139; Wadensjö & Gerdes 2004:328), hvilket stort set vil sige indvandrere med samme etniske baggrund. Derfor er det forståeligt, at danskerne ser positivt på indvandring af indvandrere med samme etniske baggrund, og at en positiv vurdering af en sådan indvandring ikke uden videre udstrækkes til anden indvandring.

Table 3: Qualifications for immigration

Average score on scale from 0=meaningless to 10=very important

	Følger (dansk) levevis	Har de jobkvali- fikationer, der er brug for (i Danmark)	Kan tale (dansk)	Gode uddannel- sesmæs- sige kvalifi- kationer	Har nære familie- medlem- mer, der bor her	Kommer fra en kristen baggrund	Er vel- havende	Er hvid
Norden								
Danmark	6,8	6,4	6,4	6,3	5,2	3,5	2,6	1,8
Norge	6,6	5,9	6,4	5,2	5,0	3,3	2,4	2,3
Sverige	7,8	4,9	4,4	4,6	4,4	2,3	1,8	1,3
Finland	8,2	6,9	6,2	6,3	5,9	3,8	3,5	2,7
Britiske Øer								
UK	7,4	6,7	7,3	6,3	5,7	3,2	3,0	2,2
Irland	6,6	6,8	6,4	6,1	4,9	3,4	2,5	2,4
Centraleuropa								
Tyskland	7,9	7,0	7,7	6,7	5,0	2,6	2,6	1,5
Nederland	7,9	6,0	7,4	5,7	4,9	2,6	2,4	1,9
Belgien	8,2	6,2	7,0	6,1	5,1	2,7	3,3	2,2
Luxembourg	7,7	6,5	8,0	6,2	4,3	1,9	0,8	0,7
Frankrig	7,3	6,4	7,3	6,3	5,7	3,1	5,5	2,2
Østrig	7,0	6,8	7,5	6,6	4,7	3,2	2,6	2,0
Schweiz	7,2	5,9	6,1	6,2	5,4	2,8	1,9	1,5
Sydeuropa								
Spanien	7,2	6,6	5,8	6,1	5,4	3,8	3,0	2,8
Portugal	7,0	7,5	6,1	6,0	6,5	3,9	7,0	2,9
Italien	7,2	6,5	5,8	5,7	4,3	4,5		2,5
Grækenland	8,2	8,2	7,8	7,7	6,6	5,8	4,5	3,7

Spørgsmålene i EUMC om arbejdskraftindvandring er desværre lidt gamle, men de giver et klart billede: Tesen om modstand mod arbejdskraftindvandring kan afskrives som et generelt fænomen. Kun i tre lande (Tyskland, Belgien og Luxembourg) er der udtalt modstand, mens der modsat er udtalt opbakning i fem lande (Danmark, Sverige, Finland, Spanien og Italien). I de resterende lande er holdningerne lige på vippen med ganske svag modstand i seks lande (UK, Holland, Frank-

rig, Østrig og Grækenland) og ganske svag opbakning til arbejdskraftindvandring i to lande (Irland og Portugal).

Samlet peger resultaterne på, at de skandinaviske lande markerer sig ved en positiv indstilling til i hvert tilfælde indvandrere med samme etniske baggrund og til indvandrere, der kommer for at arbejde, mens der er mere udbredt skepsis i en del andre europæiske lande, om end ikke nær alle.

5. Hvilken slags indvandrere ønsker man?

Billedet af relativ velvilje kan fortsættes. ESS spurgte i den første runde 2002-3, hvor væsentlige i alt otte forskellige kriterier var, når det skulle afgøres, om udlændinge skulle have ret til at komme ind i landet. De adspurgte kunne bruge en skala fra 0 for helt betydningsløs til 10 for meget afgørende. Fire af kriterierne vedrørte de pågældendes mulighed for at passe ind i og fungere i samfundet (følger dansk levevis,⁴ har jobkvalifikationer, taler sproget og har en god uddan-

nelse), mens et femte kriterium vedrørte familiemæssig tilknytning og to andre kriterier knytter an til det etniske (er hvid, kommer fra en kristen baggrund). Endelig vedrørte et sidste kriterium (er velhavende) personens økonomi. Udvalget af kriterier har en mangel i forhold til den faktiske indvandring og debat om samme: Der burde have været et niende kriterium, der gik på, om man var forfulgt i sit hjemland, således at »asylhensynet« kunne være målt sammen med de andre. I tabellen er markeret alle de scores, der ligger over

Table 4: Indvandrernes plads på arbejdsmarkedet

	Asylansøgere lov at arbejde	Accept af udenlandsk chef		Langtidsarbejssløse udvises (uening)		Snit alle spørgsmål 2003
		Med samme etniske baggrund		Med anden etnisk baggrund		
		2003 ESS	2003 ESS	2003 ESS	2003 ESS	
Norden						
Sverige	46	70	63	35		54
Danmark	34	63	44	21	32	41
Norge	20	53	34	1		27
Finland	43	46	34	1		31
Britiske Øer						
UK	-3	46	36	-18		15
Irland	34	51	37	-8		29
Central-europa						
Tyskland	21	52	42	-14		25
Nederland	29	50	41	-7		28
Belgien	23	43	24	-7		21
Luxembourg	43	82	62	10		49
Frankrig	22	55	43	15		34
Østrig	38	62	61	0		40
Schweiz	34	63	52	2		38
Sydeuropa						
Spanien	30	57	49	17		38
Portugal	14	55	44	-24		22
Italien	24	34	27	-20		16
Grækenland	26	27	2	-44		5

midtpunktet 5.0, dvs. de kriterier som befolkningerne finder væsentlige.

Det første vigtige resultat er negativt: De etniske kriterier er uden betydning. Race spiller slet ingen rolle noget steds, og den eneste antydning af en etnisk tilgang er, at grækerne helst ser, at personen er kristen. Lige så pauvert er resultatet i øvrigt med hensyn til personens velstand, der kun tillægges en vis betydning.

Fra land til land er personens uddannelse, sprogkundskaber og jobkvalifikationer til gengæld vigtige. Samlet er det forhold, der vedrører personens mulighed for at passe ind og fungere i samfund, der tillægges vægt, og umiddelbart tolket er det aktive borgere, man gerne vil have. Mere specifikt tyder vægten på jobkvalifikationer på, at man gerne vil have folk, der er aktive på arbejdsmarkedet. Og i forlængelse lægges der alle vegne vægt på, at vedkommende følger landets levevis/ slutter om livsformen. Helt ekstremt er det i Sverige. Alle andre scores ligger i Sverige under midterværdien, men ikke ønsket om tilslutning til landets levevis: Åbenbart lægger også svenskerne stærk vægt på, at Nasser fra Nablus og Majda fra Mostar kan trives med Göran fra Gävle.

Betydningen af de familiemæssige bånd er sværere at tolke. Indholdsmæssigt afhænger meget af, om familien tilhører det etniske flertal eller et etnisk mindretal. Resultaterne er da også mere på vippen med scores, der nogle steder er lidt over og andre steder lidt under midten.

6. Indvandrernes plads på arbejdsmarkedet

Tolkningsretningen kan fortsættes. ESS havde således i 2002-03 fire spørgsmål om indvandrernes plads på arbejdsmarkedet, og disse spørgsmål peger gennemgående på en velvillig holdning. Bortset fra UK er der alle vegne flertal for at asylansøgere skal have lov

at arbejde. Dette går videre end de danske regler, men også i Danmark er det klart den dominerende holdning, at asylansøgere ikke skal sidde passivt i asylcentre, og de danske tal hører i øvrigt til de mest positive. Samtidig er der alle vegne accept af at have en udenlandsk chef. Stærkest er velviljen, hvis chefen har samme etniske baggrund som befolkningsflertallet, men selv hvis chefen har en anden baggrund er det kun i Grækenland, at velviljen er på vippen.

Table 5: Præference for egne statsborgere frem for udlændinge

Værdiundersøgelserne 1990-1999
PDI = Pct. uenige-Pct.enige

	1990	1995	1999
Norden			
Sverige	22	46	67
Danmark	-15		20
Norge	-21	10	
Finland	-54	-53	-38
Britiske Øer			
UK	-12	-13	-26
Irland	-40		-51
Central-europa			
Tyskland	-34	-5	-28
Holland	29		36
Belgien	-36		-8
Luxembourg			-34
Frankrig	-32		-18
Østrig	-60		-54
Schweiz		-40	
Sydeuropa			
Spanien	-60	-58	-45
Portugal	-77		-41
Italien	-53		-41
Grækenland			-65

Til gengæld skiller spørgsmålet om udvisning af langtidsarbejdsløse. Udvisning af langtidsarbejdsløse er ikke ukendt. Herhjemme findes den blandt andet i reglen for arbejdere fra de nye EU-lande. I halvdelen af landene vil man faktisk udvise langtidsarbejdsløse, mens man i den anden halvdel er imod. Her er det slående, at danskerne faktisk er mere positive over for indvandrere – ved at være imod udvisning – modsat det de danske regler tilsiger. Mere overordnet giver de forskellige mål i tabellen en vis grovsortering af landene. Mest positive over for indvandrere er svenskerne, men danskerne hører også til de mest positive. Modsat er grækerne de mindst positive, samtidig med at italienerne og til dels portugiserne heller ikke er specielt positive. Ind i mellem er det mere usikkert at gradbøje, men det skal bemærkes at man ved spørgsmålet om udvisning af langtidsarbejdsløse møder en klart negativ holdning i UK og Tyskland. Selvom de positive tal dominerer er der gradforskelle, og man kan man ikke tale om unison velvilje.

Den helt store skranke for brug af fremmed arbejdskraft finder man imidlertid ved spørgsmålet fra værdiundersøgelsen om at foretrække egne statsborgere frem for udlændinge i en arbejdsløshedssituation. Spørgsmålet er allerede blevet brugt i den indledende danske analyse, og her kan der ses på resultaterne fra værdiundersøgelserne, senest i 1999.⁵ Dette giver skarpe kontraster. Kun i fire lande afviser et flertal at favorisere egne borgere, nemlig i Nederland og Sverige (hele tiden tilbage til 1990) og i Norge (i 1995) og i Danmark (1999 og som nævnt tidligere i valgundersøgelsen 2005). Modsat er der ikke blot i Sydeuropa – helt ekstremt i Grækenland – stemning for at favorisere egne statsborgere, men også markant i UK og Irland og markant i Tyskland.

7. Indvandringens konsekvenser

Indtrykket af spredning forstærkes ved en række spørgsmål om indvandringens konsekvenser.

ESS 2002-03 havde tre spørgsmål, der henviser til »de mennesker, der kommer for at bo og arbejde her« og spurgte, om de var med til at afhjælpe mangel på arbejdskraft, bidrog til at sænke gennemsnitslønnen og skadede de fattige mere end de rige. Svaralternativer gik fra »meget enig« til »meget uenig« og svarene er regnet om til at gå fra -100 til +100. Ved det første spørgsmål om afhjælpning af arbejdskraftmangel er »meget enig« regnet for det mest positive og har fået +100, mens scoringen er vendt ved de to andre spørgsmål, således at »meget uenig« giver +100.

Derudover var der tre spørgsmål, der ikke specielt vedrørte arbejdskraftindvandring, men indvandring generelt: Om indvandringen skabte jobs eller tog jobs, om indvandrere kostede det offentlige mere end de betalte til det offentlige og om indvandringen var godt eller dårligt for landets økonomi. Her skulle de interviewede ved hjælp af en skala fra 0 til 10 til sige, hvor tæt de lå på det ene eller andet ekstrem. Skalapointene er regnet om, så -100 er det mest negative over for indvandring og +100 det mest positive. For overskuelighedens skyld er alle negative tal fremhævede.

Et resultat er markant, men også næsten selvindlysende: Alle vegne mener man, at arbejdskraftindvandring hjælper med til at afhjælpe mangel på arbejdskraft. Umiddelbart kunne det synes lige så selvindlysende, at øget udbud af arbejdskraft ville presse lønningerne, men det siger man ofte nej til, hvor resultaterne så svinger fra et markant nej i Danmark, Norge og Sverige, og et lidt mindre markant i Benelux-landene, Spanien og Italien. Et par steder står det simpelthen uafgjort (med 0 på den omregnede skala) og selvom befolkningerne i syv lande hælder til at arbejdskraftindvandring presser lønningerne, er hældningen kun rigtig klar i tre lande, nemlig Frankrig, Portugal og Grækenland. Vurderingen af konsekvenserne af arbejdskraftindvandring er overraskende positiv.

Table 6: Indvandringens konsekvenser

ESS 2002-2003

Points fra -100 = meget negativ til +100=meget positiv

	Arbejdskraftindvandring			Indvandring uspecificeret			Antal negative vurderinger
	Afhjælper mangel på arbejdskraft	Sænker gennemsnitslønnen	Skader de fattige mere end de rige	Godt eller dårligt for økonomien	Tager jobs eller skaber jobs	Overskud/underskud for off. finanser	
Norden							
Danmark	28	24	8	8	13	-17	1
Norge	34	28	6	10	10	-6	1
Sverige	30	21	13	7	22	-6	1
Finland	13	-4	-15	8	1	-18	3
Britiske Øer							
UK	16	-4	-15	-10	-12	-22	5
Irland	34	0	-11	17	-17	-27	3
Centraleuropa							
Tyskland	19	-2	-20	-6	-16	-23	5
Holland	18	18	-2	-8	2	-15	3
Belgien	20	12	-5	-7	-13	-20	4
Luxembourg	43	6	3	19	7	-4	1
Frankrig	41	-10	-16	-6	-1	-12	5
Østrig	37	0	-13	-2	-5	-11	4
Schweiz	45	-6	-11	18	-3	-16	4
Sydeuropa							
Spanien	35	6	-16	13	-3	-5	3
Portugal	29	-18	-29	-2	-24	9	4
Italien	41	4	-4	-7	-8	0	3
Grækenland	21	-54	-57	-22	-45	-37	5
Antal negative vurderinger	0	7	13	9	11	15	

På et punkt er vurderingen imidlertid generelt stærk negativ, nemlig med hensyn til det fordelingspolitiske: I 13 af de 17 lande hælder befolkningen til, at arbejdskraftindvandring skader de fattige mere end de rige. Nogle steder som i Holland, Belgien og Italien er hældningen kun svag, men til gengæld er den markant i Tyskland, Frankrig, UK og – frem for alt – Grækenland. Afvisningen af, at arbejdskraftindvandringen især skulle skade de fattige, mere end de rige, er ydermere

heller ikke specielt markant hos undtagelserne, nemlig de tre skandinaviske lande og Luxembourg. Forklaringen kunne da også være den nærliggende, at det især er de lavtlønnede, der får konkurrence fra udenlandsk arbejdskraft, men der er et problem: Den samme logik skulle allerede ved spørgsmålet om lønpres have givet et tilsvarende antal negative vurderinger, men gav kun halvt så mange. Hvorfor ikke? Uanset svar, er de negative vurderinger af de fordelingsmæs-

sige konsekvenser let forståelige: Ud fra Malchow-Møller 2008 m.fl.'s analyse i dette temanummer giver arbejdskraftindvandring herhjemme faktisk et lønpres især på den lavere kvalificerede lønmodtagere, således at de positive vurderinger let kan være overoptimistiske.

De tre sidste spørgsmål i tabel 6 refererer ikke til arbejdskraftindvandring specifikt og er langt sværere at tolke, for det kan dreje sig om vidt forskellige grupper – fra asylansøgere over gæstearbejdere til velbeslåede pensionister ved Middelhavskysten. I lande som Schweiz og Luxembourg, kommer hertil et større antal ansatte i internationale organisationer og finansielle institutioner. Det kan være svært at have samme vurdering af så forskellige grupper, og mangfoldigheden i indvandringen åbner også op for, at de adspurgte tænker på noget helt forskelligt.

Der er da også i befolkningerne megen tvivl om, hvorvidt indvandringen skader eller gavner økonomien. I syv lande er det overvejende svar, at indvandringen gavner, men kun i Luxembourg, Irland, Schweiz og Spanien er flertallet rigtigt markant. I Danmark og de øvrige nordiske lande er tallene særdeles beskedne. I de ti lande der hælder til et nej er tallene også de fleste steder numerisk små, mens pessimismen endnu engang er udtalt i Grækenland.

Tilsvarende med hensyn til jobskabelse. I elleve lande hælder et flertal til, at indvandringen koster jobs, mens flertallet i seks lande mener det modsatte. Igen er nordmændene, svenskerne og danskerne ret klart optimister, mens optimismen de tre andre steder (Finland, Holland og Luxembourg) er af meget mere beskeden størrelse. Pessimismen er heller ikke liget udtalt over alt, men er markant i Irland, Tyskland og Irland for ikke at tale om Portugal og Grækenland.

Endelig er der næsten universel enighed om, at indvandringen belaster de offentlige budgetter. Der er kun to svage undtagelser Portugal og – knapt nok – Italien, mens der i de andre lande ofte er stor tilslutning til, at indvandringen er en belastning for det offentlige.

Det vrimler med både positive og negative vurderinger af indvandringens konsekvenser. Så langt er »frygt for indvandring« slet ikke et universel fænomen, som altid kan tages for givet, når man for eksempel skal forklare et nej ved en folkeafstemning.

Dernæst er der meget store forskelle mellem landene. Scepticismen gør sig gældende ved punkt efter punkt i Grækenland og dernæst i tre af de store EU-lande som UK, Tyskland og Frankrig (5 negative vurderinger). Til gengæld er de optimistiske vurderinger absolut i overtal i de tre skandinaviske lande og Luxembourg (kun 1-2 pessimistiske vurderinger) med den anden halvdel af landene midt ind imellem med 3-4 pessimistiske vurderinger)

8. Sammenfatning

Artiklen har en klar konklusion: De skandinaviske befolkninger hører til de allermest positive i Europa over for udenlandsk arbejdskraft. Svenskerne ligger helt i top, men Danmark og Norge er også godt med. Finernes position varierer derimod noget mere.

Det er sværere at udpege de allermest negative. Flere sydeuropæiske folk – portugiserne, italienerne og grækerne – er på felt efter felt blandt de allermest skeptiske, men karakteristikken er ikke helt entydig, for den gælder ikke spanierne, og sydeuropæerne får ofte selskab af både englændere, tyskere og franskmænd. Andre centraleuropæeres placering er mindre tydelig.

Der er vigtige fællestræk på tværs af landene. Der er ikke mange spor af etnisk eller race-mæssig forskrækkelse, man vil gerne have

indvandrere der passer ind i samfundslivet, og man vil gerne have for eksempel asylansøgere ud på arbejdsmarkedet. Men med få undtagelser vil man i en arbejdsløshedssituation også helst reservere jobbene til landenes egne indbyggere. Og derefter kommer variationerne. Det gælder således med hensyn til indvandringens konsekvenser. I nogle lande er det eneste negative næsten kun belastningen af de offentlige budgetter, det eneste positive i andre lande næsten kun, at arbejdskraftindvandring hjælper med til at få besat ledige job.

Litteratur

- Malchow-Møller, N., J.R. Munch, S. Schroll og J.R. Skaksen 2007. Holdninger til immigration – Er danskerne specielle? *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 145, 59-82.
- Malchow-Møller, N., J.R. Munch, S. Schroll og J.R. Skaksen 2008. Udenlandsk Arbejdskraft i Danmark. *Økonomi og Politik*. (Dette nummer)
- Nannestad, P. 1999. *Solidaritetsens Pris*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, H.J. 2004. *Er danskerne fremmedfjendske. Udlandets syn på debatten om indvandrere 2000-2002*. København: Rockwool Fondens Forskningsenhed/ Aarhus Universitetsforlag.
- Nielsen, H.J. 2007. Hvilken slags indvandrere ønsker man? i Andersen, J.G., J. Andersen, O. Borre, K.M. Hansen og H.J. Nielsen. *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*. Aarhus: Academia.153-176.
- Schultz-Nielsen. M.L. & A. Constant (2004). Employment Trends for Immigrants and Natives i Tranæs, T. & K.F. Zimmerman (eds.) *Migrants, Work and the Welfare State*. Odense: University Press of Southern Denmark and The Rockwool Foundation Research Unit 2004: 119-146.
- Togebj, L. 2005. *Man har et standpunkt. Om stabilitet og forandringer i befolkningens holdninger*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Wadensjö, E. & C. Gerdes (2004). Immigrants and the Public Sector in Denmark and Germany, I Tranæs, T. & K.F. Zimmerman (eds.) *Migrants, Work and the Welfare State*. Odense: University

Press of Southern Denmark and The Rockwool Foundation Research Unit 2004: 319-355.

Noter

1. Datamæssigt er der et betydeligt overlap med Malchow-Møller m.fl.'s analyse af danskernes syn på indvandringen, men hvor Malchow-Møller m.fl. fokuserer på indvandringen fra fattige lande, fokuserer denne artikel på arbejdskraftindvandringen.
2. Valget mellem kulturelt inspirerede tolkninger og tolkninger præget af nyttebetragtninger er ikke let. De forskellige indikatorer kan ofte ses i både det ene og det andet lys. Høj uddannelse hænger således sammen med velvilje over for udlændinge og lav uddannelse med modvilje. Men uddannelsen kan både være et udtryk for kulturelle forhold og forskellige konkrete interesser. Måske er der slet ikke brug for et valg, men for en kombination. Se Nielsen 2007:158-160 om "den århusianske professorstrid" og Malchow-Møller m.fl. 2007.
3. I skrivende stund er valgundersøgelsen 2007 desværre langt fra at være oparbejdet. Men 2007-undersøgelsens WEB-panel viste som i 2005 flertal for indskrænkning af indvandring af flygtninge – 38 procent synes det vil være en god ide, mod 30 procent, der finder det vil være en dårlig ide. Som i 2005 er modstanden mod at favorisere egne statsborgere ved jobbesættelse i en arbejdsløshedssituation udtalt. Kun 20 procent går ind for tanken, mens 58 procent er imod.
4. Denne danske formulering henviser først og fremmest til personens daglige vaner og almindelige adfærd, hvor formuleringen i den engelske del af undersøgelsen er 'committed to our way of life', hvilket snarere refererer til indvandrernes overbevisning. Forskellen er ikke heldig.
5. I værdiundersøgelserne er der kun tre svarkategori – enig, uenig og neutral – hvor der i valgundersøgelsen 2005 også var mulighederne delvist enig og delvist uenig. Lægges kategorierne helt og delvist enig sammen i valgundersøgelsen 2005 og tilsvarende for helt og delvist uenig, bliver resultat en PDI-værdi på +48 mod +39 ved den mere differentierede pointgivning.